

LESZEK BEDNARCZUK

Kraków

**Franciszek Sławski
(1916-2001)**

Profesor Franciszek Sławski urodził się 13. V. 1916 w rodzinie nauczycielskiej w Kopyczyńcach na Podolu. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Budzanowie, a następnie gimnazjum w Trembowli, rozpoczął w 1934 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim studia polonistyczne, wybierając jako specjalność naukową językoznawstwo słowiańskie. Kształcił się w tym zakresie pod kierunkiem profesorów K. Nitscha, T. Lehra-Spławińskiego oraz M. Małeckiego, który zainteresował go Słowiańszczyzną południową i językiem bułgarskim. Od początku studiów Franciszek Sławski wykazywał wybitne zdolności naukowe, jako student trzeciego roku opublikował w *Języku Polskim* (1937) pierwszy artykuł z zakresu etymologii i otrzymał stypendium do Bułgarii, gdzie przez dwa lata pod kierunkiem profesora S. Mladenowa zapoznawał się z językiem, historią i kulturą tego narodu. W Sofii przygotował pracę magisterską na temat szyku form zaimkowych w języku bułgarskim, a obronił ją na wiosnę 1939 roku w Krakowie. Na dalsze badania naukowe wyjechał do Jugosławii, gdzie w Belgradzie zastała go wojna. We wrześniu zdążył wrócić do kraju, przez dwa lata pracował jako nauczyciel w okolicach Trembowli, a w 1941 roku przedostał się do Krakowa. Tu włączył się do pracy na tajnym Uniwersytecie Jagiellońskim, przygotowując z zebranych wcześniej materiałów rozprawę doktorską pt. „Miejsce enklityki odmiennej w dziejach języka bułgarskiego”, którą obronił w warunkach konspiracyjnych w 1943 roku.

Po wyzwoleniu i promocji doktorskiej od 1945 pracuje jako starszy asystent, a następnie adiunkt, w Studium Słowiańskim UJ. W 1946 ukazuje się w formie książkowej jego praca doktorska w serii Prac Komisji Językowej Polskiej Akademii Umiejętności, która powołała go na swego członka korespondenta. W roku następnym uzyskuje dr Sławski habilitację na podstawie pracy „Oboczność *o : u* w językach słowiańskich” (*Slavia Occidentalis*, XVIII). W 1947 zostaje sekretarzem redakcji (a od 1965 redaktorem) *Rocznika Sławistycznego*. Równocześnie podejmuje pracę nad „Słownikiem etymologicznym języka polskiego”, którego pierwszy zeszyt (1952) zo-

stał przyjęty z powszechnym uznaniem w świecie slawistycznym. W 1954 Franciszek Sławski zostaje profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W okresie tym rozpoczyna publikację kolejnych slawistycznych syntez podręcznikowych: „Gramatyka języka bułgarskiego” (1953), wraz z T. Lehrem-Splawińskim i W. Kuraszkiewiczem „Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich – Języki południowosłowiańskie” (1954: 123-165), „Zarys dialektologii południowosłowiańskiej” (1962), „Języki słowiańskie” w pracy zbiorowej „Języki indoeuropejskie” (1988, II: 907-1005). Wcześniej z inicjatywy T. Lehra-Splawińskiego z gronem młodszych współpracowników podejmuje pracę na „Słowniku prasłowiańskim”, który opatruje obszernym wprowadzeniem do słowotwórstwa prasłowiańskiego. 1964 roku uzyskuje Franciszek Sławski tytuł profesora zwyczajnego, w latach 1966-1969 pełni urząd dziekana Wydziału Filologicznego UJ, a od 1969 do przejścia na emeryturę w 1986 funkcję kierownika Katedry (od 1974 dyrektora Instytutu) Filologii Słowiańskiej.

W 1969 zostaje członkiem korespondentem, a w 1980 członkiem rzeczywistym PAN. W uznaniu zasług naukowych spotykają go kolejne godności akademickie: członkostwo Bułgarskiej Akademii Nauk (1979), Austriackiej Akademii Nauk (1981), odnowienie doktoratu na Uniwersytecie Jagiellońskim (1993), doktoraty honoris causa Uniwersytetu Łódzkiego (1995) i Sofijskiego (1997). Mimo przejścia na emeryturę Profesor nadal kieruje Pracownią Słownika Prasłowiańskiego PAN, prowadzi zajęcia ze studentami slawistyki UJ, wygłasza odczyty naukowe, jest czynny organizacyjnie w TMJP, komisjach oddziału PAN w Krakowie i odrodzonej w 1989 r. PAU. Uczestniczy w kolejnych kongresach slawistów, a na XII (1998) w Krakowie prowadzi forum dyskusyjne na temat etymologii. Równocześnie pracuje intensywnie nad hasłami do obu (prasłowiańskiego i polskiego) słowników etymologicznych do ostatnich dni życia, zakończonego po krótkiej chorobie 19. I. 2001 roku. Jeszcze w szpitalu, zdając sobie sprawę, że życie dobiega końca, wystosował dramatyczne przesłanie – testament naukowy, w którym wzywa językoznawców polskich XXI wieku, by śladem swoich wielkich poprzedników kontynuowali badania diachroniczne nad słownictwem i gramatyką porównawczą języków słowiańskich.

Największe zasługi położył profesor Sławski dla etymologii polskiej i słowiańskiej. Do swoich poprzedników dodał nie tylko wiele ważnych uzupełnień i nowych etymologii, ale pogłębił tę dziedzinę językoznawstwa pod względem metodologicznym przez zastosowanie analizy słowotwórczej i geografii lingwistycznej. Dzięki tym procedurom Profesor zdołał odkryć pierwotną motywację morfo-semantyczną wiele polskich i słowiańskich wyrazów, ustalić ich chronologię względną, odpowiedniki w innych językach indoeuropejskich, a przy terminach kulturowych odnieść je do realiów etnograficznych. W pięciu tomach „Słownika etymologicznego języka polskiego” (A-Ł) objaśnił w sposób naukowy pochodzenie blisko połowy polskiego słownictwa, zwłaszcza wyrazów odziedziczonych z epoki prasłowiańskiej, innowacji historycznych polszczyzny, starszych zapożyczeń i nie znanych w języku literackim form gwarowych. Niektóre hasła stanowią skrótowne rozprawki naukowe, inne zostały opublikowane w formie syntetyzujących artykułów, m. in. o słownictwie XVI-wiecznych zielników, o archaizmach morfologicznych i leksykalnych w dialektach polskich, o wpływach kaszubskich w dolnoniemieckim, zapożyczeniach białoruskich w języku

Mickiewicza, ukraińskich u Słowackiego, materiale polskim w litewskim słowniku Miežinisa i inne.

Kolejną dziedziną zainteresowań badawczych prof. Sławskiego były języki południowo-słowiańskie, przede wszystkim bułgarski, którym zajmował się naukowo od 1938 roku. Pisał o tendencjach rozwojowych tego języka w kontekście bałkanistycznym (miejsce enklityki odmiennej, szyk przydawki, zanik infinitiwu, chronologia analityzmu), zajmował się słowotwórstwem (*nomina agentis*), dialektologią, kształtowaniem się nowobułgarskiego języka literackiego. Przygotował naukowy podręcznik gramatyki bułgarskiej, obszerny słownik bułgarsko-polski (50.000 haseł), a wraz z S. Radewą wartościowy poznawczo samouczek tego języka oraz kilkakrotnie wznawiany kieszonkowy słownik bułgarsko-polski i polsko-bułgarski. Wiele uwagi poświęcił Profesor językowi staro-cerkiewno-słowiańskiemu, pisząc o początkach piśmiennictwa słowiańskiego na terenie Wielkich Moraw i Panonii, o słownictwie cyrylo-metodiańskim, o poezji starsłowiańskiej, o języku „Księgi Sawy” i „Kodeksu Assemaniego”. Dokonał podręcznikowej syntezy dialektów południowsłowiańskich, przedstawił ich historyczne ugrupowanie, zajmował się językiem dawnego Dubrownika, związkami czakawsko-słoweńskimi, słownikiem Vuka Karadžića, powstaniem języka macedońskiego.

Przełomowy charakter mają prace prof. Sławskiego z zakresu słowotwórstwa i etymologii słowiańskiej. W dołączonym do „Słownika prasłowiańskiego” obszernym zarysie słowotwórstwa przedstawił inwentarz i funkcje formantów oraz strukturę tworzonych przez nie w epoce prasłowiańskiej derywatów. Wykorzystując geografie wyrazową i odpowiedniki pozasłowiańskie dokonał stratyfikacji słowiańskiego słownictwa od epoki praindoeuropejskiej, przez innowacje bałto-słowiańskie, wczesno-prasłowiańskie po prasłowiańskie dialektalne. Analiza ta dostarcza podstaw do określania motywacji zawartego w „Słowniku prasłowiańskim” słownictwa, rzuca też nowe światło na wzajemne związki języków słowiańskich oraz ich nawiązania indoeuropejskie, szczególnie z grupą bałtycką (o czym pisał Profesor odrębnym artykule) i wraz z „*Baltisch-slavisches Wörterbuch*” R. Trautmanna stanowi niepodważalny dowód istnienia wspólnoty bałto-słowiańskiej.

Rozpoczęty wraz z Tadeuszem Lehrem-Spławińskim „Słownik prasłowiański” miał służyć rekonstrukcji słownictwa słowiańskiego z epoki bezpośrednio poprzedzającej (VII-VIII w.) najstarsze zabytki pisane. Całość została zaplanowana na 10 do 12 tomów, z których pierwszy (*A-B*) ukazał się w 1974 roku. W chwili obecnej ukazało się osiem tomów (do końca litery *G*), a dotychczas opracowane hasła obejmujące ok. 30% całości pozwalają na uogólniające wnioski. Najważniejszym z nich jest stwierdzenie silnego zróżnicowania późnoprasłowiańskiego zasobu leksykalnego, archaiczność grupy południowej i jej związki z arealem zachodniosłowiańskim, a z drugiej strony bardzo liczne izoleksy północnosłowiańskie; wreszcie znaczna ilość zapożyczeń, głównie germańskich. Profesor Sławski zwracał też uwagę na stare związki słowiańsko-irańskie, powołując się często na prace J. Rozwadowskiego i J. Reczka. Wszystko to ukazuje w nowym świetle stosunki pokrewieństwa języków słowiańskich oraz problem praojczyzny Słowian, którą Profesor widział na wschodzie w sąsiedztwie ludów bałtyckich i indo-irańskich.

Poważne zasługi położył prof. Sławski dla bibliografii słowiańskiej, którą przez blisko pół wieku opracowywał z gronem współpracowników dla *Rocznika Slawistycznego* (XVI-XLVI, za lata 1939-1981), opatrując ważniejsze pozycje krótkimi notkami krytyczno-informacyjnymi. Pełnił też przez wiele lat obowiązki redaktora tego periodyku naukowego. Był członkiem redakcji, a od 1937 roku autorem licznych artykułów, recenzji, notatek w *Języku Polskim*, a krakowskie Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego było w osobie prof. K. Nitscha inicjatorem i wydawcą „Słownika etymologicznego języka polskiego”.

Pamięci Profesora Sławskiego poświęcona została międzynarodowa konferencja językoznawcza w Krakowie (17-18.V.2001) „Dzieje Słowian w świetle leksyki” (2002); w jej materiałach znajduje się obszernie omówienie dorobku oraz bibliografia prac naukowych Profesora Franciszka Sławskiego przygotowana przez Władysława Sędzika, który przygotowuje również obszerny wybór prac Profesora.

Franciszek Sławski był jednym z największych polskich językoznawców-slawistów, autorem pomnikowych dzieł z zakresu etymologii i słowotwórstwa słowiańskiego, wybitnym badaczem historii języka polskiego, bułgarskiego i dialektologii południowosłowiańskiej, autorem blisko 300 prac, w tym kilkunastu książek. Był Profesorem nie tylko wielkim uczonym, lecz także utalentowanym nauczycielem akademickim, wychowawcą i opiekunem młodzieży studenckiej, człowiekiem głębokiej wiary, franciszkańskiej dobroci i niezwyklej prawości moralnej, odważnym w każdej sytuacji patriotą.